

23. august, 2007

Minerva

Odd Gunnar Skagestad:

Debatten som stilnet: Hva skal vi med Forsvaret?

Siden slutten av 1990-tallet har vi sett ansatsen til en debatt som koker ned til det grunnleggende spørsmålet "Hva skal vi med Forsvaret?" – Denne debatten må løftes ut i det offentlige rom.

Spørsmålet er ikke nytt. Et forvarsel meldte seg allerede med Harald Hårfagres rikssamling år 872 eller deromkring – en hendelse som førte til at fem tusen av våre beste ungdommer – militærnektene og skatteflyktninger – forlot Furet Værbitt for å skape seg et nytt liv i frihet på øyene vest i havet. Og spørsmålet ble for alvor aktuelt da Haralds yngste sønn Håkon med tilnavnet den Gode opprettet *leidangen* – vår første systematiske vernepliktsordning. Siden dengang – i over tusen år, gjennom skiftende politiske konjunkturer inkludert unioner og forfallstid er – har *Forsvaret*, som idé, som konsept og i varierende grad som effektiv realitet, vært en del av vår nasjonale utrustning.

Si vis pacem, para bellum – Hvis du ønsker fred, så vær forberedt på krig.

Hva vi skal med Forsvaret? Spørsmålet er ikke nytt, svaret heller ikke. Fra de tidligste tider og frem til idag har Forsvarets oppgave vært å sikre Fedrelandet, dets innbyggere og dets territoriale integritet mot ytre fiendtlige inntrengere. Det er denne oppgaven som har gitt moralsk berettigelse og substans til prinsippet om almen, tvungen verneplikt. Det er denne oppgaven som har muliggjort en bred demokratisk oppslutning om et prinsipp som, vurdert under en annen synsvinkel, kan fremstå som en etterlevning fra en barbarisk og despotisk fortid. Vernepliktinstituttet kan saktens diskuteres såvel ut i fra moralsk/filosofiske som ut i fra praktiske hensyn og spørsmålet om hensiktsmessighet. Men om Forsvarets *oppgave* har det inntil vår tid knapt hersket tvil eller dissens: Å sikre land, folk og territorium mot ytre fiender er en primæroppgave for enhver statsdannelse.

Hvordan denne oppgaven best kan ivaretas, har selvsagt vært et vedvarende tema og et politisk stridsspørsmål med skiftende innhold og intensitet. Opprustning har vekslet med nedrustning. Vi kjenner varianter som spenner fra mellomkrigstidens ”brukne geværs politikk” til etterkrigstidens NATO-forankring. Men spørsmålet om hva Forsvarets kjerneoppgave består i, var — på det erkjennelsesmessige plan — knapt noe tema i den løpende sikkerhetspolitiske debatt.

Siden slutten av 1990-tallet har vi imidlertid tidvis (blant annet på bakgrunn av Norges engasjement i Kosovo-konflikten i 1999) sett ansatsen til en debatt som til syvende og sist koker ned til det trivielle, men grunnleggende spørsmålet ”*Hva skal vi med Forsvaret?*” I denne sammenheng skulle fremleggelsen av Stortingsmelding nr.42 (2003-2004) ”Om den videre modernisering av Forsvaret” innebære noe av et tidsskille. Her ble våre politikere, offiserer, forsvarsanalytikere og den videre almenhet stilt overfor radikalt nye konsepter, visjoner og perspektiver på hva Forsvarets basisoppgaver — ja, så å si dets *raison d'être* — kan og bør være. Den debatten som disse forhold utløste, toppet seg i 2005 (blant annet i samband med skifte i stillingen som forsvarssjef), men synes senere å ha dabbet av. De underliggende problemstillinger er imidlertid fortsatt aktuelle, — også uavhengig av vårt nåværende og stadig vedvarende engasjement i Afghanistan (en omstendighet som riktignok stiller sakskomplekset i et illustrerende relieff). Også som debatt-tema vil spørsmålet derfor utvilsomt komme tilbake med forsterket aktualitet.

Norges endrede internasjonale rolle — og ”det nye sikkerhetspolitiske konsept”

Det skulle bli en debatt med et kvalitativt nytt innhold, hvor ovennevnte spørsmål hadde meldt seg dels på bakgrunn av Norges endrede rolle på den internasjonale arena, dels i forbindelse med noe som kalles det ”nye sikkerhetspolitiske konsept”.

Hva førstnevnte forhold angår, blir det undertiden — stundom lett ironisk — konstatert at Norge er kommet i vane med å boltre seg på den globale arenaen som storeksportør av fred og forsoning, og som forbilde for andre nasjoner i alt som er godt og riktig. Vi har gitt oss selv status som ”humanitær stormakt”, med særoppdrag som helst skal utspilles under fjerne himmelstrøk. Vi forteller hverandre til stadighet

at ”*det er typisk norsk å være god*”, og man kan stundom få inntrykk av at dette ”godhetsregimet”, som det kalles i media, er blitt en styrende faktor i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.^[1] I en slik sammenheng blir Forsvarets rolle å utøve de relevante støttefunksjoner.

Det andre forholdet — det ”nye sikkerhetspolitiske konsept” — er basert på den oppfatning (som dels også er et faktum) at dagens sikkerhetspolitiske rammebetingelser — og dermed også *utfordringer* — er radikalt annerledes enn de var for en mannsalder siden. Avviklingen av den ”kalde krigen”, fremveksten av internasjonal terrorisme og av nye regionale konflikter, er sentrale stikkord i så måte. Det er blitt trendy å hevde at globaliseringen har skyllet inn over oss med en kraft som har tvunget oss til drastisk å revurdere våre sikkerhetspolitiske interesser og de tilhørende handlingsrom. Mens Forsvarets fremste oppgave tidligere har vært å sikre landets territoriale integritet, hevdes det med stadig større styrke at den høyest prioriterte oppgaven idag og for fremtiden må være å bidra til å trygge den internasjonale rettsorden. For dette formål behøver vi ikke — og makter vi heller ikke å opprettholde — et *invasjonsforsvar*. Fremtidens norske forsvar vil i stedet (hevdes det) være et *nisjeforsvar*, med særlig spisskompetanse for raskt å kunne settes inn i FN- eller NATO-ledede fredsskapende operasjoner.

Et nøkkelbegrep i det nye sikkerhetspolitiske konsept er *transformasjon*: I sitt nyttårsforedrag med titelen ”Fra snuoperasjon til transformasjon” i Oslo Militære Samfund i 2004 annonserte daværende forsvarsminister Kristin Krohn Devold at endringene i de internasjonale rammebetingelser ville medføre at Forsvaret måtte omstille seg til endrede oppgaver:^[2] Transformasjon handler om ”nye måter å tenke på, nye måter å handle på”. Forsvaret må være ”leveringsdyktig, lærende, levende og ledende”. Vi må kvitte oss med mental bagasje fra gårsdagens truselbilde. Norges interesseområde strekker seg fra Grense-Jakobselv til gatene i Kabul ...

Andre har snakket om at vi er i ferd med å gjennomgå et sikkerhets- og militærpolitisk ”*paradigmeskifte*”, - et ord som er ment å beskrive store og epokegjørende endringer i vår forståelse av omverdenen.

Og som et representativt eksempel på hvilket gjennomslag det ”nye sikkerhetspolitiske konsept” på dette tidspunkt hadde fått, skal hitsettes følgende uttalelse av lederen for Stortingets forsvarskomiteé, Marit Nybakk (Ap):
”Den største truselen mot norsk sikkerhet idag er folk som mener at vi fortsatt skal ha et invasionsforsvar som er basert på at det kommer en fiende rullende gjennom Sverige i panservogner. — Det er ikke det som er virkeligheten. Vi forsvarspolitikere skal verne om norske borgeres sikkerhet, vi skal verne om norske interesser og vi skal verne om disse enten de er hjemme i Norge eller i utlandet”. ^[3]
 Sterke ord, som målbærer et globalisert sikkerhetspolitisk konsept. Et konsept som nok bryter med tradisjonelle forestillinger, men som likevel har vunnet almen tilslutning — fra fagmilitært hold såvel som fra legfolk? Vel, ikke helt. Enkelte advarende røster har latt høre fra seg med motforestillinger av forskjellig art, dog

uten å vinne gehør hos våre beslutningstagerer ennsi komme i nærheten av å få gjennomslag i utformingen av den praktiske politikk.

Motforestillinger

Å avvise blankt det ”nye sikkerhetspolitiske konsept” vil nødvendigvis fremstå som bakstreversk og lite konstruktivt: Norge lever ikke i et globalt vakuum. Vi må ta inn over oss som et faktum at endrede internasjonale rammebetingelser og utfordringer kan kreve forsvarspolitisk nytenkning med tilhørende omprioriteringer og omstillinger. Det er imidlertid maktpåliggende at så skjer uten at vi derved gir hevdvunne prinsipper og grunnleggende oppgaver på båten. Faren er imidlertid tilstede for at det er nettopp det som vil kunne skje, dersom ikke knesettelsen av et radikalt nytt konsept skjer under tilbørlig hensyntagen til de underliggende permanente behov. Nettopp disse hensyn var det sentrale poeng i de motforestillingene som kom til orde i den avisdebatten som fant sted februar-april 2005, spesielt utløst av Forsvarsdepartementets fremleggelse av strategidokumentet *Styrke og relevans*. [4]

Blant de første som gikk ut med kritikk av Forsvarets nye strategikonsept var forsvarsanalytiker Øystein Steiro i en artikkel i *Aftenposten*. [5] Steiros synspunkter ble i samme avis noen dager senere imøtegått i krasse vendinger av den nyutnevnte (men ennå ikke tiltrådte) forsvarssjef Sverre Diesen, [6] – et utspill som i sin tur utløste et irettesettende tilsvare fra Norges Offisersforbunds leder Peter A. Moe. [7] I mellomtiden hadde avisen *Klassekampen* engasjert seg i saken, og gikk på lederplass til felts mot ”*det postnasjonale tåkepratet*”, og påpekte at ”*Til tross for verbale besvergelses om det motsatte, drar vi med oss gamle konfliktlinjer og problemstillinger, og historisk bevissthet er derfor helt avgjørende*”. [8] Avisen brakte noen uker senere en serie på fem bredt anlagte artikler, hvor kritiske røster med utgangspunkt i tradisjonelt hevdvunne prinsipper fremførte motforestillinger mot myndighetenes forsvarspolitiske disposisjoner og det strategikonsept som disse avspeiler. Her tegnet spesielt pensjonert generalmajor Torkel Hovland et alarmerende bilde av de omfattende endringer som Forsvaret hadde gjennomgått i løpet av de siste få år: [9] Vår tradisjonelle innretning av Forsvaret mot ivaretagelse av interesser og sikkerhet på den hjemlige arena er blitt forlatt til fordel for organisering av styrker for deltagelse i globale, USA-ledede, høyt teknologiske operasjoner. Kostnadene ved slik innsats har avdekket et sprik mellom mål og midler som er i ferd med å mane frem et ”systemkollaps-spøkelse”. I stedet for omstilling har man fått en gjennomgripende nedbygging, som i verste fall kan vise seg å være irreversibel. Vår hær – fremholdt Hovland – er i ferd med å bli så ufattelig liten og ineffektiv at Forsvarets nye strategiske konsept *Styrke og relevans* bare kan karakteriseres som et folkebedrag. Det kompetansetap som nå finner sted, og den ødeleggelse av materiell og installasjoner man foretar, vil om litt gjøre det umulig å bygge opp større norske hærstyrker på rimelig kort tid.

En annen pensjonert offiser, flaggkommandør (senere seniorrådgiver i Europaprogrammet) Jacob Børresen, fulgte et par dager senere opp med et kraftig

varsko, hvor han bl.a. påpekte at *”det i økende grad stilles berettigede spørsmål om det norske forsvarrets evne til å ivareta norske interesser og norsk sikkerhet her hjemme”*. [10]

Enkelte høyere offiserer i aktiv tjeneste, så som daværende generalinspektør for Hæren, Lars Sølvberg, uttalte seg likeledes i advarende vendinger, spesielt om misforholdet mellom ambisjonene om å levere internasjonalt og den vedvarende underfinansiering. (Rimelig nok i forsiktige ordelag, men budskapet syntes klart nok: Kapasiteten i Hæren er sprengt av alle utenlandsoppdragene). [11] Også andre aktører, inkludert fagpersoner med sivilt ståsted engasjerte seg i debatten. Således tok Øystein Steiro blant annet til orde for at det måtte gjennomføres en bred utenriks- og sikkerhetspolitisk debatt i Stortinget med hensyn til hvilken rolle og hvilke interesser Norge som en strategisk eksponert småstat skal spille i det internasjonale samfunn etter den kalde krigen. [12]

En ny kost — og en ny giv?

Utnevnelsen våren 2005 av general Sverre Diesen til ny forsvarssjef ble omfattet med en viss forbeholden forventning — Diesen var kjent som hovedarkitekten bak Forsvarets nye strategiske konsept, nedfelt i ovennevnte dokument Styrke og relevans. I sin programerklæring skisserte han opp tre strategiske utfordringer som Forsvaret måtte møte i de nærmeste årene fremover: [13]

- På kort sikt må Forsvaret først gjennomføre de effektiviseringstiltak som Stortinget har vedtatt. Dette forutsetter at man snart bringer orden i budsjettstyring og regnskaper. Det krever også at man får en endring i organisasjonsstrukturen, med *”mindre lobbyvirksomhet fra sektorinteressene og større lojalitet til helheten”*. Å overvinne denne kortsiktige utfordringen er nødvendig for å gi Forsvaret den autoritet og tillit som trenges for å gå løs på de langsiktige utfordringene.
- En mer langsiktig utfordring vil være å skape forståelse for at *”endring er en tilstand som er kommet for å bli”*. Det er tale om en utvikling som medfører nye organisasjonsformer og operasjonsmønstre, samt kostnadsvekst som følge av teknologisk fordyrelse. Det er tale om en utvikling som vil gjøre det stadig vanskeligere å fornye materiellmessig den operative strukturen som vi har igjen. Den kritisk viktige balanse mellom budsjetter og struktur vil kreve vanskelige politiske beslutninger, en fortsatt rasjonalisering og internasjonalisering av Forsvaret, samt nye tiltak for å effektivisere ressursbruken.
- Den tredje — likeledes langsiktige — utfordringen er å sikre fortsatt høy oppslutning om Forsvaret i opinionen. Det betyr å opprettholde forståelsen for at Norge fortsatt har sikkerhetsinteresser — både i egne nærområder og ute i verden — som forutsetter at den norske stat råder over militære maktmidler. Dagens og morgendagens utfordringer er imidlertid andre og mer kompliserte enn den gamle invasjonstruselen. Dette får konsekvenser for

hvordan vi må innrette vårt eget forsvar, og da er svaret noe annet enn det gamle mobiliseringsforsvaret. Forsvaret må derfor greie å skape en mer grunnfestet forståelse for de nye sikkerhetsutfordringenes karakter, og påvise at det er samsvar mellom dem og den måten vi utformer Forsvaret på, innenfor de gitte økonomiske rammer.

Dette var ord som målbar en reflektert – for ikke så si visjonær – holdning til de oppgaver som følger med det embete som Diesen nå skulle skjøtte. Og rent umiddelbart kunne generalens programerklæring synes å fremstå som en i hovedsak riktig tilnærming til oppgaven. Dersom man gikk programmet etter i sømmene, avtegnet det seg likevel en del problemstillinger som syntes å fordra nærmere avklaring. Sammenholdt med utsagn fremkommet i annen sammenheng, reiste forsvarssjefens utspill også visse spørsmål av tildels betenkelig karakter.

Med hensyn til den førstnevnte av utfordringene – det kortsiktige behov for å gjennomføre vedtatte effektiviseringstiltak samt å bringe orden i budsjettstyring og regnskaper – kunne det vanskelig fremføres noen innvendinger. Enig eller uenig i angjeldende effektiviseringstiltak – forsvarssjefen må selvsagt gjøre sitt beste for å effektivere Stortingets vedtak. Derimot kunne man med god grunn stille spørsmål ved hva han mente med ”mindre lobbyvirksomhet for sektorinteressene og større lojalitet til helheten”. Dersom dette var et uttrykk for ønske om å kneble den faglige debatt innad, var forsvarssjefen åpenbart på ville veier – hvilket også ble raskt påtalt i media (jfr. også det etterfølgende avsnitt om **Munnkurv-politikk?**).

Oppgaven å skape forståelse for at ”endring er en tilstand som er kommet for å bli” lød lett floskelpreget. Forsvarssjefen gjorde riktignok på en rimelig meningsfylt måte rede for hva han siktet til. Slik som denne permanente endringstilstanden beskrives, får man likevel fornemmelsen av at det dreier seg om en utvikling hvor Forsvaret er dømt til hele tiden å være på etterskudd, hele tiden å komme til kort i forhold til de stadig endrede – og voksende – krav som skal innfris. Og da var det liten trøst å hente i at generalen samtidig kunne si seg uenig i at Forsvaret er underfinansiert: ”Ethvert forsvarsbudsjett er stort nok. Det representerer det folket er villig til å bruke på denne virksomheten”.^[14] Selv om det neppe var slik ment, ligger det snublende nær å tolke dette som et uttrykk for passivitet, grensende til resignert defaitisme. (Den fhv. stortingspolitiker Ingvald Godal gikk i en kommentar til Diesens uttalelse så langt som til å konstatere at ”Dermed har han i realiteten meldt seg ut av seriøs debatt”).^[15]

Når det gjelder den langsiktige oppgave å sikre fortsatt høy oppslutning om Forsvaret i opinionen, koker denne i forsvarssjefens programerklæring ned til å make ”å skape en mer grunnfestet forståelse for de nye sikkerhetsutfordringenes karakter”. Men var dette egentlig det riktige fokus? Selv om det vel kan bestå et visst forbedringspotensiale på folkeopplysningssektoren, er det neppe mangelfull forståelse hos almenheten som er hovedtruselen mot den fortsatte oppslutningen om Forsvaret. Det man særlig kunne savne i den nye forsvarssjefens programerklæring, var en antydning til forståelse for de synsmåter som var fremkommet i den offentlige

debatt om behovet for klare avveininger eller prioriteringer mellom Forsvarets kjerneoppgaver — knyttet til egne sikkerhetsbehov på den hjemlige arena— og, på den annen side, de internasjonale oppgaver som vi måtte påta oss og som krever effektivt samvirke med våre allierte. Med all respekt for sistnevnte komponent, som er et uttrykk for det såkalte ”nye sikkerhetspolitiske konsept”, er det førstnevnte komponent som gir og alltid har gitt Forsvaret dets legitimitet og oppslutning i opinionen. Fra en legmanns ståsted virket det lite betryggende at den nye forsvarssjefen lot til å avfeie Forsvarets grunnleggende oppgaver og de hevdvunne prinsipper som det bygger på, ved bruk av lett anløpne merkelapper som ”den gamle invasjonstrusselen”, ”det gamle mobiliseringsforsvaret” og ”en synlig og lettfattelig invasjonstrussel, bygget på en forsvarsmodell med lange tradisjoner”.

Munnkurv-politikk?

Den grunnlovsfestede yringsfrihet er ikke bare en garanti for et uredd offiser- og embetskorps med faglig og personlig integritet, - selv om dét er viktig nok. Fri meningsytring, uten frykt for karrièremessige represalier, er også et incitament til en konstruktiv medvirkning og medeierskap til de oppgaver som skal utføres, noe som gir det best tenkelige og mest robuste grunnlag for ekte lojalitet i forhold til disse oppgavene. Den viktigste bestemmelsen i vår Grunnlovs § 100 er derfor den siste setningen: ”*Frimodige ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte*”. Ved en Grunnlovsendring vedtatt i 2004 fikk imidlertid denne paragrafen en viktig unntaksregel i form av følgende tilføyelse: ”*Det kan kun sættes slige klarlig definerede Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarlig holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser*”. Hva slags ”tungtveiende hensyn” man hadde i tankene, er uklart, men det er tindrende klart at dette innebærer en vesentlig uthuling av yringsfriheten. Mer spesifikt betyr denne tilføyelsen en klar advarsel til statens ansatte mot å gi uttrykk for synspunkter som måtte avvike fra de til enhver tid aksepterte.

Dette var egentlig ikke noe nytt. Allerede i den såkalte ”munnkurvstriden” i 1986-87 knesatte daværende forsvarsminister Johan Jørgen Holst doktrinen om at ”uskrevne regler” går foran lovfestede bestemmelser når det gjelder grensene for militærpersoners adgang til å ytre seg i det offentlige rom.^[16] Det er denne doktrinen som nå er nedfelt i selve Grunnloven. Derfor stod også den påtroppende forsvarssjef Diesen på trygg grunn i forhold til Grunnloven når han i sin tiltredelseserklæring krevde ”mindre lobbyvirksomhet fra sektorinteressene og større lojalitet til helheten”. Utspillet ble likevel fra flere hold tolket som et signal om en skjerpet restriktiv praksis.^[17] I sin kommentar til Diesens visjoner anførte således Aftenposten på lederplass at

”hvis han vil kneble den faglige debatt innad — det finnes faktisk mange synspunkter som ikke bare kan avfeies som lobbyvirksomhet og sektortenkning — er det fare på ferde. Det norske forsvar bør speile de grunnleggende verdier i det

norske samfunn. En av dem er nødvendigheten av åpen debatt. Vi håper ikke den nye forsvarssjefen setter likhetstegn mellom faglig uenighet og illojalitet”. [18]

”Forsvarskritikere på ville veier”?

Ikke alle var komfortable med de kritiske ytringer som dokumentet ”Styrke og relevans” hadde utløst,- ytringer som tildels også knyttet an til den påtroppende forsvarssjefs uttalelser. I en avisartikkel under ovennevnte overskrift en måned etter Diesens tiltredelse tok forsvarsanalytiker John Berg i påfallende skarpe ordelag et oppgjør med de såkalte ”forsvarskritikerne”:[19]

”Aldri før er en påtroppende forsvarssjef blitt utsatt for en så åpen, sterk og vedvarende kritikk som den som nå rettes mot general Sverre Diesen. Kritikerne, med tidligere diplomat Øystein Steiro og flaggkommandør Jacob Børresen i spissen, mangler imidlertid helt åpenbart den vilje til teknologiforståelse som kreves for å kunne erkjenne nødvendigheten av den gjennomgripende omstilling som foregår i alle land som har økonomisk evne til det”.

En uke senere fulgte avdelingsdirektør (Forsvarsdepartementet) Bård Bredrup Knudsen opp med en polemisk (for ikke å si direkte hånlig) anlagt kommentar til et debattinnlegg fra Norges Forsvarsforenings daværende generalsekretær Arnold Blix,[20] - en kommentar som i sin tur utløste en reprimande mot departementet fra Forsvarsforeningens daværende president Håkon Randal.[21]

Den sterkeste kritikken mot myndighetenes håndtering av forsvarsdebatten skulle imidlertid komme fra fagmilitært hold — i en lederartikkel i oktober-nummeret av Norges Offisersforbunds medlemsorgan Befalsbladet, hvor forbundsleder Peter A. Moe avleverte følgende kraftsatser: [22]

”For første gang på flere tiår har vi opplevd en bred forsvars- og sikkerhetspolitisk debatt i Norge. En slik debatt er særdeles velkommen. Et forhold ved debatten er likevel skjemmende. Forsvarsdepartementet har lagt seg på en trakasserende form overfor dem som har et noe annet syn på våre sikkerhetspolitiske utfordringer og hvordan Forsvaret bør innrettes. Det groveste overtrampet begikk FD mot Norges Forsvarsforening og dets tidligere generalsekretær Arnold Blix i Aftenposten i sommer. (...). Kritikerens Øystein Steiro ble anklaget for å være useriøs, siden han ikke kom opp med et komplett forslag for en ny forsvarsinnretning med tilhørende strukturelementer og detaljerte kostnadsoverslag. (...). Jacob Børresen har i mange år fremstått som en uredd og innsiktsfull forsvarsanalytiker, forfatter og debattant. Departementet har ikke klart på faglig basis å stanse ham. Derfor blir han konsekvent omtalt som pensjonert offiser som det ikke ligger noen verdi å lytte til lenger. (...). Disse tre, av mange eksempler, viser at departementet med ufine midler forsøker å stanse forsvarsdebatten i vårt land. (...). I stedet for å ta debatten med det alvor den fortjener, velger FD å trakassere sine motstandere i en nærmest fanatisk forestilling om egen orienteringsevne og ufeilbarlighet. Det er å håpe at FD i fremtiden vil se på ytringene og debatten som en styrke, ikke som en trussel”.

Det kan i ettertid synes betimelig å stille spørsmålet om hvorvidt Forsvarsdepartementet har innfridd det håpet som Norges Offisersforbund her målbar. Noen respons på innholdet i artikkelen fra departementets side, skulle imidlertid utebli,^[23] - hvoretter debatten stort sett stilnet hen.

General Diesen har — i skrivende stund — sittet i stolen som forsvarssjef i henimot to og et halvt år. Hvorvidt hans regime i etterhånd vil kunne sies å bære preg av knebling av den faglige debatt, ennsi bør kunne karakteriseres med uttrykk som ”munnkurv-politikk”, er et spørsmål som ikke behøves å problematiseres nærmere her. Det kan imidlertid være grunn til å merke seg forsvarssjefens nye direktiv i sakens anledning til alle Forsvarets avdelingssjefer, hvor følgende ble slått fast: ^[24]

”Forsvarets personell skal ikke som enkeltpersoner i tjenestelig sammenheng uttale seg om spørsmål av primært politisk karakter. Spørsmålet om hvilke operasjoner Norge skal delta i berører i den sammenheng selve kjernen i det som må ansees for å være politiske beslutninger. De formelle militærfaglige råd i denne forbindelse gis av forsvarssjefen til Regjeringen, og bygger på militærfaglige vurderinger knyttet til slike forhold som våre Styrkers tilgjengelighet og egnethet, mandatets hensiktsmessighet, operasjonenes risiko, Kommandoforhold, den operative utviklingen i de operasjoner vi deltar i etc. Enhver offiser kan også uttale seg om rent faktiske, fagmilitære forhold i kraft av sin stilling eller kompetanse der dette naturlig kommer inn under hans eller hennes tjenestestilling. Eksempler på slike militærfaglige spørsmål kan være ulike militære kapasiteters egnethet i forhold til ulike oppdrag og operasjoner, militærmaktens muligheter og begrensninger generelt, hvilke kapasiteter og hvilken kompetanse Forsvaret innehar på ulike områder mv. Militært personell kan imidlertid ikke gå ut i mediene i tjenestelig sammenheng med normative standpunkter om hvilke operasjoner Norge bør eller ikke bør delta i. Dette vil i enhver situasjon være vurderinger som det er opp til politiske myndigheter å foreta. Denne begrensningen har selvsagt ingenting å gjøre med offiserers adgang til å delta i samfunnsdebatten med politiske standpunkter, hverken generelt eller i forsvars- og sikkerhetspolitiske sammenhenger. Imidlertid må det da skilles mellom hva man uttaler seg om i uniform og i kraft av sin stilling, og hva man sier som privatpersoner med et politisk engasjement. Forsvarets sjefer pålegges å presisere dette for alt militært personell”.

Hertil er kort å bemerke at med sitt direktiv har general Diesen — med vår reviderte Grunnlov i ryggen — stadfestet Holst-doktrinen i skjerpet og langt på vei kodifisert form. Gehalten og profilen i den senere tids offentlige debatt om forsvarspolitiske spørsmål kan tyde på at landets offiserstand har oppfattet signalene.

Tilbake til fremtiden

Sporadiske medieoppslag vitner riktignok om at man heller ikke på ansvarlig fagmilitært hold er komfortable med den utviklingen som våre forsvarspolitiske doktriner og disposisjoner har avstedkommet. I en nylig artikkel med overskriften

”Avviklingen av Hæren” gjengir og kommenterer Øystein Steiro uttalelser av Hærens generalinspektør Robert Mood i følgende ordelag:[\[25\]](#)

”Robert Mood, generalinspektøren for Hæren, er en modig mann når han i Aftenposten 30. juli skriver at ”Det norske forsvar er altfor lite etter alle andre målestokker enn kvalitet og ressursmessige rammer. Det tar mange år å gjenopprette er forsvar med større kapasitet”. Hans forgjenger, Lars Sølberg, måtte forlate stillingen som øverste sjef for Hæren etter at han i Aftenposten 11. november 2004 i forsiktige vendinger tillot seg å advare mot den ”lille patruljehæren” som var igjen etter forsvarsreformen og stille spørsmål om ”Forsvaret er så nedbygd at det ikke evner et troverdig forsvar av nasjonalstaten”.

De problemstillinger som generalinspektør Mood her berører, vil ikke forsvinne av seg selv, uansett hvor tilbakeholdne våre forsvarspolitiske eller fagmilitære myndigheter ellers måtte være i sine uttalelser.

Vår hjemlige forsvarspolitiske debatt dreier seg normalt om konkrete enkeltsaker, i noen grad også mer prinsipielt betonte spørsmål av sektormessig art. Så også i dagens situasjon, hvor den aktuelle tematikk spenner fra flykjøp til det operative nærvær i Afghanistan. Temaer som er viktige nok, og som må tåle å underkastes offentlighetens kritiske lys. Når det imidlertid gjelder prinsipielle spørsmål av mer overordnet karakter, er det for tiden temmelig tyst — i merkbart kontrast til den debatten som vi så ansatser til for 3-4 år siden. Unntak forekommer riktignok sporadisk, som f.eks. når Minerva-redaktør Nils August Andresen i en nylig artikkel påpeker at

”Mens man under den kalde krigen ofte så på debatt om den fastlagte linje som noe som skapte uro rundt Norges politikk, trenger vi nå mer enn noen gang en debatt, fordi det slett ikke er klart hva som er hverken Norges eller Natos politikk”.[\[26\]](#)

At denne delen av den forsvarspolitiske debatt befinner seg i en bølgedal, er egnet til å bekymre. Det er illevarslende fordi uansett hvilket tema som står på våre makthaveres dagsorden, vil åpen, offentlig debatt være den beste garanti for at de løsningene som velges, de beslutningene som tas og de tiltakene som iverksettes, faktisk er i pakt med almenhetens ønsker og behov. Det er når debatten forstummer, at skadelige og undertiden uopprettelige grep blir tatt. Dét gjelder faktisk også såvidt krevende saker som grunnleggende sikkerhets- og forsvarspolitiske veivalg.

Undertegnede anliggende er ikke å blåse til strid mot ”det nye sikkerhetspolitiske konsept”. Å forsøke å skru tiden tilbake, er like formålsløst som det er reaksjonært. Vi må gjerne bidra, etter beste evne og i samvirke med våre allierte, til å trygge den internasjonale rettsorden. Vi må for all del ta inn over oss at endrede internasjonale rammebetingelser og utfordringer kan kreve forsvarspolitisk nytenkning med tilhørende omprioriteringer og omstillinger. Men til grunn for en fortsatt oppslutning i opinionen ligger en fortsatt forståelse av at Forsvarets primære oppgave er og forblir å sikre Fedrelandet, dets innbyggere og dets territoriale integritet mot

fiendtlige inntrengere. Dét er en erkjennelse som ingen forsvarsledelse i det lange løp kan ignorere.

At generaler og andre offiserer er misfornøyde med størrelsen på bevilgningene, er et velkjent fenomén. Men den situasjonen som Forsvaret befinner seg i, gjelder forhold som ikke kan avfeies så enkelt. Hovedproblemet er ikke bevilgninger, men hvilket forsvarspolitisk *veivalg* vi har tatt — eller vil måtte ta. I så måte har *Fjellvettregel nr. 8* ("Vend i tide, det er ingen skam å snu") fortsatt gyldighet.

Å kritisere forsvarsminister og forsvarssjef for de urovekkende disposisjoner som foretas, er lettvinnt — selv om det også er riktig og nødvendig. Hovedansvaret for at vi også i fremtiden får det forsvar som vi behøver — et forsvar som, uansett hvilke oppgaver det ellers måtte bli tildelt, kan ivareta sine basisoppgaver — ligger imidlertid i Stortinget. Men hvilke valg Stortinget måtte foreta, vil til syvende og sist være et uttrykk for hva *vi* — landets borgere og velgere — måtte ønske. Derfor er det viktig med en mest mulig åpen og demokratisk debatt omkring disse spørsmål, som jo gjelder Fedrelandets vitale interesser. Dette er en debatt som ikke bare kan foregå i de faglige autoriteters lukkede fora. Det er en debatt som hører hjemme i det offentlige rom. Landets forsvarspolitikk angår oss alle, og her er vi alle — militære såvel som sivile, legfolk såvel som fagfolk — meningsberettigede.

Det er å håpe at en revitalisert debatt kan føre til at en bevisst prioritering av Forsvarets basisoppgaver blir satt på den sikkerhetspolitiske dagsorden, - også på det bevilgnings- og budsjettmessige plan. Denne debatten er for viktig til at den bør avspores, legges under lokk eller ties i hjel.

- Odd Gunnar Skagestad arbeider til daglig i UD. Han er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i bl.a. Samtiden, Nytt Norsk Tidsskrift og Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift.

[1] Se bl.a. Jon Harald Sunde, "Utvikling, frivillige organisasjoner og utenrikspolitikk", Kap.7 i Birgitte Kjos Fonn, Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending (red.), *Norsk utenrikspolitisk praksis*, Oslo 2006, s.138-164; Øystein Steiro, "UD — unndratt fra offentlighet II", kronikk i *Dagens Næringsliv* 22. februar 2005; samt heftet *Norway's Public Diplomacy: A Strategy*, Utenriksdepartementet 2003, som et ledd i UD's prosjekt om å forme Norges omdømme og oppfattelsen av dette.

[2] Kristin Krohn Devold, "Fra snuoperasjon til transformasjon", foredrag i Oslo Militære Samfund januar 2004, tekst trykt i *Norsk Militært Tidsskrift* nr.2, 2004.

[3] Uttalelse til NRK 8. desember 2003.

[4] Styrke og relevans, brosjyre publisert av Forsvarsdepartementet 3. januar 2005, 79 sider, nettg. <http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Styrke.pdf>. At dette strategidokumentet ble fremlagt i samme tidsrom (vinteren 2005-05) som det ble avdekket store budsjettoverskridelser i Forsvaret, var rimeligvis et forhold som medvirket til et forsterket mediefokus på de problemstillinger som det nye forsvarspolitiske konsept aktualiserte.

[5] Øystein Steiro, "Forsvaret: Ingen god analyse", artikkel i Aftenposten 7. februar 2005.

[6] Sverre Diesen, "Øystein Steiros analyse av Forsvaret", Aftenposten 13. februar 2005.

[7] Peter A. Moe, "General Diesens takhøyde", Aftenposten 17. februar 2005.

[8] Bjørgulv Braanen (red.), "Alt er nytt", lederartikkel i Klassekampen 10. februar 2005.

[9] Torkel Hovland, "Vår sikkerhet er truet", artikkel i Klassekampen 17. mars 2005, s.14-15.

[10] Jacob Børresen, "Forsvaret på feile fronter", artikkel i Klassekampen 19. mars 2005, s.26-27.

[11] Lars J. Sølvberg, "Et forsvar basert på realisme", artikkel i Aftenposten 7. mai 2005.

[12] Se spesielt Øystein Steiro, "Norges forsvarsbehov må avklares", artikkel i Aftenposten 30. mars 2005; jfr. også Jostein Rønneberg, "Hva skal Forsvaret gjøre?", artikkel i Aftenposten 17. mars 2005; samt Odd Gunnar Skagestad, "Hva skal vi med Forsvaret?", kronikk i Farmann Newsletter 1.april 2005, nettg. <http://www.farmann.no/forsvaret.html>.

[13] Sverre Diesen, artikkelen "Hva må gjøres i Forsvaret?", kronikk i Aftenposten 2. april 2005.

[14] Sverre Diesen i intervju med Aftenposten (artikkelen "Politikerne må være presise") 1. april 2005.

[15] Ingvald Godal, "En underlig forsvarsdebatt", Aftenposten 11. april 2005.

[16] For en nærmere redegjørelse for forløpet i "munncurvstriden" og knesettelsen av "Holst-doktrinen", se Odd Gunnar Skagestad, "Ytringsfrihet til besvær", artikkel i Norsk Militært Tidsskrift, nr.11 (november) 2005, s.23-24.

[17] Odd Gunnar Skagestad, "Forsvaret: En ny kost – og en ny giv?", artikkel i Pro Patria/Vårt Vern, mai 2005, s.64-65.

[18] "Diesens visjoner", lederartikkel i Aftenposten 2. april 2005.

[19] John Berg, "Forsvarskritikere på ville veier", artikkel i Aftenposten 2. mai 2005.

[20] Arnold Blix, "Et forsvar for norske behov", artikkel i Aftenposten 4. mai 2005; og Bård Bredrup Knudsen, "Forsvarsvenner ut av NATO?", artikkel i Aftenposten 10. mai 2005.

[21] Håkon Randal, "Merkelige skriblerier fra departementet", artikkel i Aftenposten 19. mai 2005.

[22] Peter A. Moe, "Fanatisme i Forsvarsdepartementet", lederartikkel i Befalsbladet nr.4, oktober 2005; også trykt i Aftenposten 5. oktober 2005 under overskriften "Fanatisme i forsvarsdebatten".

[23] Saken ble omtalt i LO Stats medlemsblad Aktuell 5. oktober 2005, hvor det ble opplyst at "*Pressekontakt i Forsvarsdepartementet, Kåre Helland-Olsen, sier til Aktuell at departementet foreløpig ikke ønsker å svare på påstandene fra Moe*". Noen respons på evt. senere tidspunkt kan heller ikke ses å være blitt avgitt.

[24] Gjengitt *in extenso* i en debattartikkel i Aftenposten 14. oktober 2005, signert brigadér Geir Anda – sjef for presse- og informasjonsavdelingen i Forsvarsstaben og som sådan forsvarssjefens fremste talerør. I artikkelen gikk brigadéren til felts mot TV2, som angivelig skulle ha "*gjort energiske forsøk på å lage en sak ut av at Forsvarssjefen skal ha fratatt norske offiserer deres demokratiske rettigheter ved å nekte dem å uttale seg om politiske spørsmål*".

[25] Øystein Steiro, "Avviklingen av Hæren", Aftenposten 4. august 2007.

[26] Nils August Andresen, "Usikker sikkerhetspolitikk", artikkel i tidsskriftet Minerva 6. juni 2007,
nettutg.<http://minerva.as/?vis=artikkel&fid=1757&id=0606200711465515569&magasin=ja> .